

УДК 37.018.46:613

КРИТЕРІЇ, ПОКАЗНИКИ ТА РІВНІ РОЗВИТКУ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВЧИТЕЛІВ ОСНОВНОЇ ШКОЛИ У СИСТЕМІ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ

Шеян М.О.

Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія

У статті здійснено аналіз наукових підходів до розробки критеріїв та показників розвитку здоров'язбережувальної компетентності вчителів. Визначено, обґрунтовано та описано критерії, показники та рівні розвитку здоров'язбережувальної компетентності вчителів основної школи у системі післядипломної педагогічної освіти. У результаті узагальнення виявлено три групи критеріїв – ціннісно-мотиваційний, когнітивно-знанневий та діяльнісно-операційний. Для критеріїв встановлені відповідні показники, що їх характеризують, рівні розвитку – високий, середній, низький. Проаналізовані показники, критерії та рівні дадуть змогу визначити сучасний стан та передбачити динаміку розвитку здоров'язбережувальної компетентності вчителів основної школи у системі післядипломної педагогічної освіти.

Ключові слова: критерії, показники, рівні, розвиток здоров'язбережувальної компетентності, вчителі основної школи, система післядипломної педагогічної освіти.

Постановка проблеми. Здоров'язбережувальна компетентність вчителів основної школи – це інтегративна професійна характеристика, яка визначає готовність та здатність педагога кваліфіковано здійснювати і свідомо перебудовувати діяльність щодо здоров'язбереження всіх суб'єктів освітнього процесу в професійному аспекті на основі знань, умінь, навичок, досвіду, мотивації та вдосконалення професійно значущих якостей особистості. Це не просто понятійна категорія, це, насамперед, освіта, яка припускає постійний розвиток на різних етапах і в різні періоди життя і професійної діяльності вчителя. Даний процес є досить важливим, що дозволяє забезпечити професійну відповідність вчителя основної школи сучасним нормативним вимогам і соціально-професійним реаліям.

Зрозуміло, що розвиток здоров'язбережувальної компетентності вчителів основної школи повинен вимірюватися відповідними критеріями, які, у свою чергу, визначаються певними показниками. Тому для з'ясування результативності процесу розвитку здоров'язбережувальної компетентності вчителів основної школи необхідно визначити критерії, показники та рівні розвитку зазначеної компетентності.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. При вивченні наукової літератури не виявлено напрацювань щодо виокремлення критеріїв та показників для визначення рівнів здоров'язбережувальної компетентності вчителів основної школи у системі післядипломної педагогічної освіти, що й зумовило доцільність їх розгляду.

Мета статті. Метою статті є аналіз критеріїв, показників та рівнів розвитку здоров'язбережувальної компетентності вчителів основної школи у системі післядипломної педагогічної освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У довідниково-енциклопедичній літературі поняття «критерій» (від грец. criterion – засіб для судження) розглядається як: ключова ознака об'єкта, на основі якої здійснюється оцінка, визначення або класифікація чого-небудь [10, с. 139]; підстава для оцінювання або класифікації чогось [5, с. 211]; узагальнений показник розвитку сис-

теми, успішності діяльності [9, с. 295]. У педагогіці термін «критерій» трактують як «...сукупність ознак, на основі яких складається оцінка умов, процесу і результату навчальної діяльності, що відповідають навчальним цілям» [12, с. 234].

Як зазначає В.П. Беспалько, розробка критеріїв та їхніх показників вимагає врахування наступних вимог: вибір критеріїв і показників має здійснюватися відповідно до мети дослідження; критерії повинні відображати ознаки предмета дослідження незалежно від волі і свідомості суб'єкта дослідження; критерії мають бути сталими та відображати сутність явища; основний зміст критеріїв має розкривати система взаємопов'язаних показників [2, с. 98]. Ми погоджуємось з думкою В.П. Беспалька, однак вважаємо за доцільне доповнити вищезазначені вимоги своїми вимогами, які відображають специфіку процесу розвитку здоров'язбережувальної компетентності вчителів основної школи: критерії повинні бути розкриті через ряд показників, за якими можна було б діагностувати ступінь виразності цього критерію; критерії повинні відбивати динаміку виміру якості в часі.

Отже, критерії оцінювання здоров'язбережувальної компетентності – це ознаки розвитку досліджуваної характеристики вчителя, що мають відповідні якісні та кількісні прояви – показники.

Показник, на думку В.І. Тернопільської і О.В. Дерев'янка, – це кількісні або якісні характеристики сформованості якості, властивості, ознаки об'єкта, що вивчається, міра сформованості того чи іншого критерію [11, с. 265]. Як зазначають Ю.Д. Бойчук, О.С. Бородіна та О.М. Микитюк, показник є «типовим і конкретним виявом, однією з суттєвих сторін досліджуваного явища, процесу, за яким можна судити не тільки про його наявність, а й про рівень його розвитку» [3, с. 71].

Ми вважаємо, що показники здоров'язбережувальної компетентності вчителів основної школи – це сукупність ознак, що дають підстави зробити висновок про рівень відповідності вимогам здоров'язбережувальної діяльності, мотивів, здоров'язбережувальних знань, навичок та умінь.

У наукових дослідженнях рівень, як ступінь досягнення у чому-небудь [8, с. 128], викорис-

товується як величина, що характеризує ступінь, досконалість виконання дій та операцій, на формування яких спрямоване дослідження. Так, Т.М. Осадченко, пропонує наступні рівні їх сформованості: низький (репродуктивний), середній (частковопошуковий), достатній (продуктивний), високий (професійнотворчий) рівні [6]. Тоді як Є.М. Павлютенковим було виділено п'ять рівнів професійної компетентності вчителя, а саме: дуже низький (репродуктивний), низький (адаптивний), середній (локальномоделюючий), високий (системно-моделюючий) і дуже високий (творчий) [7].

Виклад основного матеріалу. На підставі аналізу досліджень компетентності вчителів із здоров'язбережувальної діяльності узагальнюємо досвід науковців щодо критеріального апарату дослідження. Нам імпонують розробки Е.Ф. Зеєра, О.А. Югової, які виокремлюють критерії дослідження здоров'язбережувальної компетентності студентів (ціннісно-змістовий, гносеологічний, діяльнісний) [4, с. 79]. Т.М. Осадченко здоров'язбережувальну компетентність майбутніх учителів початкової школи оцінює за критеріями: спонукально-мотиваційний, гносеологічно-інформаційний, операційно-діяльнісний, рефлексивно-здоров'язбережувальний [6].

Досліджуючи проблему підготовки вчителя до розвитку здоров'язбережувальної компетентності учнів, О.Є. Антонова та Н.М. Поліщук розробили критеріальний апарат дослідження, який включає у свою структуру ціннісно-мотиваційний, когнітивний, діяльнісний та особистісно-вольовий критерії та відповідні їм показники. Автори виокремлюють три рівні готовності вчителів до розвитку здоров'язбережувальної компетентності учнів: високий, достатній, середній [1, с. 112-114].

На основі вивчення критеріального апарату досліджень з проблем формування та розвитку компетентності вчителів до здоров'язбережувальної діяльності, ми для оцінювання досліджуваної компетентності обрали такі критерії: ціннісно-мотиваційний, когнітивно-знаннєвий та діяльнісно-операційний.

Узгодженість компонентів, критеріїв та показників здоров'язбережувальної компетентності вчителів основної школи відображено у таблиці 1.

Наші дослідження показали, що зазначені критерії та їх показники відображають найбільш значущі складові розвитку здоров'язбережувальної компетентності вчителів основної школи. Окреслені компоненти, критерії та показники слугують вихідним моментом для визначення рівнів розвитку здоров'язбережувальної компетентності вчителів основної школи.

У межах нашого дослідження ми виокремили три рівні розвитку здоров'язбережувальної компетентності вчителів основної школи: високий, середній, низький рівні.

Подамо змістову критеріально-рівневу характеристику розвитку **ціннісно-мотиваційного критерію** здоров'язбережувальної компетентності вчителів основної школи.

Високий рівень. Для вчителів основної школи характерні: високе значення власного здоров'я у ієрархії життєвих цінностей; висока мотиваційна готовність до реалізації здоров'язбережувальної компетентності у власній життєдіяльності та у професійній діяльності; висока ступінь мотивації щодо збереження і покращення власного здоров'я та його значення для задоволення особистісних, інтелектуальних і духовних потреб; на високому рівні сформовані інтерес та позитивні установки до здоров'язбережувальної ді-

Таблиця 1

Узгодженість компонентів, критеріїв та показників здоров'язбережувальної компетентності вчителів основної школи

Компоненти	Критерії	Показники
Мотиваційний	Ціннісно-мотиваційний	Усвідомлення значущості та цінності власного здоров'я у ієрархії життєвих цінностей; готовність реалізувати здоров'язбережувальну компетентність у власній життєдіяльності і у професійній діяльності; позитивна мотивація щодо власного здоров'язбереження та здоров'я покращення; мотивація на професійну діяльність, що спрямована на збереження та покращення здоров'я учнів; ціннісне ставлення до власного здоров'я та здоров'я учасників освітнього процесу; потреба у постійному вдосконаленні здоров'язбережувальної компетентності; потреба у здоровому способі життя як найвищій цінності; потреба в оволодінні здоров'язбережувальними технологіями та їх практичного використання у здоров'язбережувальній діяльності.
Когнітивний	Когнітивно-знаннєвий	рівень знань про збереження і покращення здоров'я та чинників, які на нього впливають; обізнаність щодо форм, методів, технологій та засобів підготовки до здоров'язбережувальної та здоров'я покращувальної діяльності; обізнаність щодо організації здоров'язбережувального освітнього процесу; рівень поінформованості та обізнаності щодо використання та впровадження у професійну діяльність здоров'язбережувальних технологій; активність у пошуку та відборі інформації щодо здоров'язбереження; участь у тренінгах з питань здорового способу життя; потреба організаційно-методичної допомоги методистів.
Діяльнісний	Діяльнісно-операційний	уміння використовувати засвоєні знання у здоров'язбережувальній діяльності; застосування навичок здорового способу життя, які забезпечують реалізацію їхньої здоров'язбережувальної компетентності в освітньому процесі; прояв творчості та самостійності в організації та реалізації здоров'язбережувальної діяльності у педагогічному процесі; постійне вдосконалення набутих навичок та умінь; використання активних та інтерактивних методів навчання; використання тренінгових технологій у здоров'язбережувальній діяльності.

Джерело: розроблено автором

яльності; вчителі основної школи постійно проявляють у спілкуванні сформоване ставлення до здоров'я кожної особистості як до найвищої цінності, інтерес й позитивні установки до здоров'язбережувальної діяльності, що проявляється у ініціативності та самостійності у навчальній діяльності; висока мотиваційна готовність до постійного вдосконалення здоров'язбережувальної компетентності; вчителі чітко усвідомлюють важливість ведення здорового способу життя та прагнення до її формування у школярів та інших суб'єктів освітньої взаємодії; висока мотивація до оволодіння здоров'язбережувальними технологіями та їх практичного використання в середовищі школи. Вчителі основної школи намагаються сформувати її у своїх колег.

Середній рівень. Вчителі основної школи усвідомлюють значущість власного здоров'я у ієрархії життєвих цінностей; для них характерна низька мотиваційна готовність до реалізації здоров'язбережувальної компетентності у власній життєдіяльності та у професійній діяльності; наявна мотивація щодо збереження і покращення власного здоров'я та його значення для задоволення особистісних, інтелектуальних та духовних потреб; у вчителів основної школи наявні інтерес та позитивні установки до здоров'язбережувальної діяльності; вчителі ставляться до здоров'я кожної особистості як до найвищої цінності, проте не проявляють це ставлення у спілкуванні з іншими; наявна мотивація до постійного вдосконалення здоров'язбережувальної компетентності носить непостійний характер (обмежена); у вчителів основної школи наявна мотивація до ведення здорового способу життя та прагнення до її формування у школярів та інших суб'єктів освітньої взаємодії, проте проявляють її в діях частково; наявна, проте нестійка, мотивація до оволодіння здоров'язбережувальними технологіями та їх практичного використання у здоров'язбережувальній діяльності є непостійною.

Низький рівень. Вчителі основної школи не усвідомлюють значущість власного здоров'я у ієрархії життєвих цінностей; вони не готові до реалізації здоров'язбережувальної компетентності у власній життєдіяльності та у професійній діяльності; у вчителів відсутня мотивація щодо збереження і покращення власного здоров'я та його значення для задоволення особистісних, інтелектуальних та духовних потреб; відсутній інтерес та позитивні установки до здоров'язбережувальної діяльності; ціннісне ставлення до власного здоров'я виражено слабо або взагалі відсутнє і не сформоване ставлення до здоров'я кожної особистості як до найвищої цінності; відсутня мотивація до постійного вдосконалення здоров'язбережувальної компетентності; немає власної мотивації до ведення здорового способу життя та прагнення до його формування у школярів та інших суб'єктів освітньої взаємодії; відсутня мотивація до оволодіння здоров'язбережувальними технологіями та їх практичного використання у здоров'язбережувальній діяльності.

Подамо змістову критеріально-рівневу характеристику розвитку **когнітивно-знаннєвого критерію** здоров'язбережувальної компетентності вчителів основної школи.

Високий рівень. Вчителі основної школи ґрунтовно володіють знаннями, які стосуються зміцнення покращення здоров'я та чинників, які впливають на нього; обізнані щодо форм, методів, технологій та засобів підготовки до здоров'язбережувальної та здоров'япокращувальної діяльності, прагнуть досягти успіху у ній; обізнані щодо організації здоров'язбережувального освітнього процесу; виявляє високий рівень поінформованості та обізнаності щодо використання та впровадження у професійну діяльність здоров'язбережувальних технологій; виявляють активність у пошуку та відборі інформації щодо здоров'язбереження; беруть постійну активну участь у тренінгах з питань здорового способу життя; не потребують організаційно-методичної допомоги методистів, виявляють здатність самостійно організовувати здоров'язбережувальну діяльність та самостійно вирішувати можливі проблеми, які виникли у його діяльності; виявляють високий рівень поінформованості та обізнаності щодо ефективних способів здоров'язбережувальної діяльності, що є показником високого рівня валеограмотності.

Середній рівень. У вчителів основної школи наявні нечіткі знання про збереження і покращення здоров'я та чинників, які на нього впливають, але вони не проявляють особливої зацікавленості до здоров'язбережувальної діяльності; вчителі частково обізнані щодо форм, методів, технологій та засобів підготовки до здоров'язбережувальної та здоров'япокращувальної діяльності; частково обізнані щодо організації здоров'язбережувального освітнього процесу; частково поінформовані та мало обізнані щодо використання та впровадження у професійну діяльність здоров'язбережувальних технологій; помірною активністю вчителів у пошуку та відборі інформації (їхні бажання скоріш за все залежать від обставин та ситуації) щодо здоров'язбереження; епізодична участь у тренінгах з питань здорового способу життя. Вчителі основної школи періодично потребують організаційно-методичної допомоги методистів.

Низький рівень. У вчителів основної школи відсутні знання про збереження і покращення здоров'я та чинників, які на нього впливають. Вони необізнані щодо форм, методів, технологій та засобів підготовки до здоров'язбережувальної та здоров'япокращувальної діяльності; необізнані щодо організації здоров'язбережувального освітнього процесу; низький ступінь поінформованості та обізнаності щодо використання та впровадження у професійну діяльність здоров'язбережувальних технологій; відсутність бажання у пошуку та відборі інформації щодо здоров'язбереження. Вчителі основної школи не приймають участь у тренінгах з питань здорового способу життя; постійно потребують організаційно-методичної допомоги методистів.

Подамо змістову критеріально-рівневу характеристику розвитку **діяльнісно-операційного критерію** здоров'язбережувальної компетентності вчителів основної школи.

Високий рівень. Вчителі основної школи використовують у практичній діяльності засвоєні знання, необхідні для виконання професійних функцій – повне проєктування отриманих знань та умінь у здоров'язбережувальну діяльність; не

відчувають труднощі у застосуванні навичок здорового способу життя, які забезпечують реалізацію їхньої здоров'язбережувальної компетентності в освітньому процесі; діяльність вчителів основної школи носить творчий, самостійний, імпровізаційний та креативний характер. Вчителі постійно використовують у здоров'язбережувальній діяльності активні та інтерактивні методи навчання і тренінгові технології.

Середній рівень. Вчителі основної школи відчувають складність у використанні на практиці засвоєних знань, необхідних для виконання професійних функцій; відчувають складність у застосуванні навичок здорового способу життя, які забезпечують реалізацію їхньої здоров'язбережувальної компетентності в освітньому процесі. Для них притаманний фрагментарний характер здоров'язбережувальної діяльності; вчителі періодично використовують активні та інтерактивні методи навчання і тренінгові технології.

Низький рівень. Вчителі основної школи не використовують засвоєні знання у практичній ді-

яльності; не застосовують навички здорового способу життя, які забезпечують реалізацію їхньої здоров'язбережувальної компетентності в освітньому процесі. Їм притаманний репродуктивний характер здоров'язбережувальної діяльності; вчителі взагалі не використовують або майже не використовують активні та інтерактивні методи навчання; не використовують тренінгові технології у здоров'язбережувальній діяльності.

Висновки і пропозиції. Отже, у дослідженні виявлено критерії (ціннісно-мотиваційний, когнітивно-знанневий, діяльнісно-операційний), встановлені відповідні показники, що їх характеризують, схарактеризовано рівні розвитку здоров'язбережувальної компетентності вчителів основної школи (високий, середній, низький).

Окреслені у роботі критерії, показники та рівні дозволять комплексно оцінити розвиток здоров'язбережувальної компетентності вчителів основної школи, визначити сучасний стан та динаміку розвитку здоров'язбережувальної компетентності зазначеної категорії вчителів.

Список літератури:

1. Антонова О.Є., Поліщук Н.М. Підготовка вчителя до розвитку здоров'язбережувальної компетентності учнів : монографія. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2016. – 248 с.
2. Беспалько В.П. Системно-методическое обеспечение учебно-воспитательного процесса подготовки специалистов : Учебно-методическое пособие / В.П. Беспалько, Ю.Г. Татур. – Москва: Высш. шк., 1989. – 144 с.
3. Бойчук Ю.Д., Бородіна О.С., Микитюк О.М. Інклюзивна компетентність майбутнього вчителя основ здоров'я : монографія. – Харків: ХНПУ ім. Г.С. Сковороди, 2015. – 117 с.
4. Зеер Э.Ф. Критерии и показатели оценки здоровьесберегающей компетентности студентов / Эвальд Фридрихович Зеер, Елена Анатольевна Югова // Педагогическое образование в России. – 2014. – № 10. – С. 78-82.
5. Новий тлумачний словник української мови [укл. В.В. Яременко, О.М. Сліпушко]. – К.: Аконті, 2001. – Т. 2. Ж–О. – 911 с.
6. Осадченко Т.М. Підготовка майбутнього вчителя до створення здоров'язбережувального середовища початкової школи: дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Осадченко Тетяна Михайлівна ; [наук. кер. Ярошинська Олена Олександрівна] ; Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини. – Житомир, 2017. – 251 с.
7. Павлютенков Є.М. Моделювання в системі освіти (у схемах і таблицях) / Є.М. Павлютенков. – Харків: Вид. група «Основа», 2008. – 128 с.
8. Писарчук О.Т. Підготовка майбутнього вчителя початкової школи до організації освітньо-розвивального середовища : дис. ... кандидата пед. наук : 13.00.04 / Писарчук Оксана Тарасівна. – Тернопіль, 2016. – 273 с.
9. Соціологічна енциклопедія [укладач В.Г. Городяненко]. – К.: «Академвидав», 2008. – 456 с.
10. Соціолого-педагогічний словник / за ред. В.В. Радула. – К.: «ЕксОб», 2004. – 304 с.
11. Тернопільська В.І. Визначення критеріїв сформованості професійної компетентності майбутніх гірничих інженерів / В.І. Тернопільська, О.В. Дерев'яно // Науковий часопис НПУ ім. М.П. Драгоманова. – Серія 5. Педагогічні науки. – 2010. – Випуск 31. – С. 264-267.
12. Український педагогічний словник / за ред. С.У. Гончаренко. – Київ: Либідь, 1997. – 375 с.

Шеян М.А.

Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія

КРИТЕРИИ, ПОКАЗАТЕЛИ И УРОВНИ РАЗВИТИЯ ЗДОРОВЬЕСБЕРЕГАТЕЛЬНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ УЧИТЕЛЕЙ ОСНОВНОЙ ШКОЛЫ В СИСТЕМЕ ПОСЛЕДИПЛОМНОГО ПЕДАГОГИЧЕСКОГО ОБРАЗОВАНИЯ

Аннотация

В статье проведен анализ научных подходов к разработке критериев и показателей развития здоровьесберегательной компетентности учителей. Определены, обоснованы и описаны критерии, показатели и уровни развития здоровьесберегательной компетентности учителей основной школы в системе последиplomного педагогического образования. В результате обобщения выявлены три группы критериев – ценностно-мотивационный, когнитивно-знаниевый и деятельно-операционный. Для критериев установлены соответствующие показатели, которые их характеризуют, уровни развития – высокий, средний, низкий. Проанализированные показатели, критерии и уровни позволят определить современное состояние и предсказать динамику развития здоровьесберегательной компетентности учителей основной школы в системе последиplomного педагогического образования.

Ключевые слова: критерии, показатели, уровни, развитие здоровьесберегательной компетентности, учителя основной школы, система последиplomного педагогического образования.

Sheian M.O.

Khmelnytskyi Humanitarian-Pedagogical Academy

CRITERIA, INDICATORS AND LEVELS OF DEVELOPMENT OF THE HEALTH-PRESERVING COMPETENCE OF TEACHERS OF BASIC SECONDARY SCHOOL IN THE SYSTEM OF POSTGRADUATE PEDAGOGICAL EDUCATION

Summary

The article analyzes the scientific approaches to the development of criteria and indicators of the development of health-preserving competence of teachers. The criteria, indicators and levels of development of the health-preserving competence of teachers of basic secondary school have been determined, justified and described. There were three groups of criteria identified: value-motivational, cognitive-knowledgeable and activity-operational. The levels of development are high, medium and low. The analysis of the indicators, criteria and levels made it possible to define the current status and predict the dynamics of development of the health-preserving competence of teachers of basic secondary school in the system of postgraduate pedagogical education.

Keywords: criteria, indicators, levels, development of the health-preserving competence, teachers of basic secondary school, the system of postgraduate pedagogical education.